

הרב אורי שרקי

אורות - ארץ ישראל, פרק ג'

מתוך ספר אורות לראי"ה קוק

סיכום שיעור - עוד לא עבר את עריכת הרב

פסקה זו עוסקת ביחס בין הגלות לבין הגאולה. "יצירה עצמית ישראלית, במחשבה ובתקף החיים והמפעל, אי אפשר לישראל אלא בארץ ישראל". אם יהודי רוצה לעשות משהו שהוא ישראלי מקורי, זה אפשרי רק בארץ ישראל. למשל, שלוש דוגמאות ספרותיות: התנ"ך, המשנה, והזהר. 1) "לעומת זה, (מכח זה) כל הנעשה מישראל בארץ-ישראל מתבטלת הצורה הכללית (הכלל אנושית) שבו לגבי הצורה העצמית המיוחדת של ישראל, וזהו אושר גדול לישראל ולעולם". כשאנחנו עושים משהו בארץ ישראל, דווקא היסוד הישראלי הוא הגובר והיסוד הקוסמופוליטי נבלע בתוכו. כלומר, כשעם ישראל יוצר יצירה בארץ ישראל אז הכלל-אנושיות שבו מתגמדת לעומת הישראליות, לדוגמא: בימי שלמה המלך כל ממלכתו הייתה ישראלית לחלוטין (וזה גרם לכך שמכל העולם באו לשמוע את חכמתו. עיין הערה 1). "החטאים שגורמים גלות" - לא כל חטא גורם לגלות, אך יש חטאים מסוימים שכן גורמים לגלות: (במסכת אבות מדובר על הדברים הגורמים לגלות): גילוי עריות, שפיכות דמים, עבודה זרה ושמיטת הארץ. נשאלת השאלה: איך בדיוק גילוי עריות, שפיכות דמים ועבודה זרה גורמים לגלות? תשובה: אם במדינתנו הנורמה היא שגילוי עריות/שפיכות דמים/עבודה זרה זה דבר לא רצוי, אבל יש אנשים שעוברים על אחד מהשלושה, זה עוד לא גורם גלות כי כל אחד ואחד פועל את שחיתותו באופן פרטי. החטאים האלה גורמים גלות רק כאשר הם חטאי המדינה (חטאים שרוב העם חוטא בהם ולא רק יחידים). באופן כזה שככל שהמדינה מתחזקת, גם החטאים מתחזקים מכח המדינה (למשל, מדינתו של מנשה מלך יהודה שעבדה עבודה זרה: ככל שהמדינה התחזקה כך העבודה זרה התחזקה. ולכן במצב הזה לא הייתה ברירה אלא לפרק את המדינה). "...הם הם שמדלחים את המעין העצמי, (הלאומיות שלנו) והמקור מזיל הזלות טמאות, "את משכן ה' טמא". כמו אילו ש"משכן ה' "דהיינו המקור העליון (נשמת ישראל), הופך להיות מקור של טומאה. משל למה הדבר דומה? תשובה: למעיין, ששמו נביעה שלו נבלה. אז כל מי ששותה מהמעין מורעל, ולכן אין ברירה אלא להפסיק לשתות מהמעין. ועם הזמן הנבלה הולכת ונעלמת, המעיין מתנקה מעצמו, ואז המעיין חוזר לטהרתו. אבל יש איזה-שהוא שלב שאי אפשר לשתות מהמים הללו למרות שהמקור של המים האלה טהור, מכיוון ששמו במקום הנביעה דבר מושחת שהורס את מי השתייה. "וכשהמקור העצמי המיוחד נשחת, מתעלה המקוריות היסודית לאותו החלק העליון התמציתי, שיש לישראל בסגולת האדם, וזה נשאב דוקא בגלות, והארץ מתחרבת ומשתוממת וחרבנה מכפר עליה. המעין פוסק מלהזיל והוא מסתנן (מתנקה) קמעא קמעא", נשאלת השאלה: אז בנתיים עד שמעיין מתנקה מאיפה נקבל חיים אלוהיים? מאיפה נקבל מוסר? מאיפה נקבל חכמה? "וההופעות של החיים והמחשבה יוצאות דרך הצנור הכללי, שהוא פזור בכל העולם כלו, "כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם". תשובה: אנחנו שואבים את כל אלה מהתרבות הכללית, מהצינור האלוהי הכלל אנושי. "עד אשר ההשלות הטמאות הפרטיות מתפסקות וחוזר כח המקור לטהרתו". עד אשר חוזר המעיין העצמי שלנו לטהרתו. "ואז נמאסת הגלות לגמרי והרי היא מיותרת", הפכנו בגלות לעם המוסרי ביותר בעולם: בגלות הפסקנו מלחטוא בענייני מדינה, כלומר, הפסקנו מלחטוא בכל החטאים האיומים (הגורמים לגלות). ולכן, מהרגע שהמעין העצמי שלנו שוב נטהר (הגלות טיהרה אותו) אנחנו תובעים את חזרתנו לארץ ישראל. "והאורה הכללית (הכלל אנושית) חוזרת היא להיות נובעת מהמעין העצמי הפרטי בכל חילו", ואז חוזרת הגאווה הלאומית אלינו. "ואורו של משיח המקבץ נדחים מתחיל להופיע", ומתחילים אנחנו לחזור לארצנו "וקול בכי תמרורים של רחל המבכה על

בניה מתמתק על-ידי שפעת תנחומים, של "מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה, כי יש שכר לפעולתך, נאם ד', וישבו מארץ אויב, ויש תקוה לאחריה, נאם ד' וישבו בניס לגבולם". ויצירת החיים המיוחדים בכל מאורם וחיטביותם המיוחדת, רוויה בטל העושר הכללי של האדם הגדול בענקים, ברכת אברהם, חוזרת היא דוקא ע"י שיבה זו להתגלות. "והיה ברכה- בך חותמים". הישראליות המקורית מלאה בברכה של אברהם אבינו. הקב"ה אמר לאברהם: אל תדאג, אע"פ שאומרים בתפילה: אלוהי אברהם, אלוהי יצחק ואלוהי יעקב, בך חותמים, שאומרים: "מגן אברהם". כלומר, אומר הקב"ה לאברהם: השאיפה שלך לתיקון העולם כולו, ללא הבדל דת גזע ומין, תתקיים דווקא על ידי שיבתם של בני יצחק ויעקב אל הארץ, ומכח זה בך חותמים ומתקנים את העולם כולו.

הערות:

1) נשאלת השאלה: הרי הגמרא הירושלמית (שנכתבה בארץ ישראל) כתובה בארמית (שפה של חוצה לארץ)? תשובה: לא נכון, הירושלמי כתוב בסורית. ועוד יותר מזה: ההשפעה של רוח הקודש בתוך ההלכות מורגשת בירושלמי יותר מאשר בבבלי, לדוגמא: "לולב היבש פסול". נשאלת השאלה: למה הוא פסול? הבבלי עונה: הוא פסול בגלל שכתוב בפסוק "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים", פרי עץ הדר זהו האתרוג וכפות תמרים זהו הלולב. האתרוג נקרא "הדר" כי הוא צריך להיות מהודר, ומכאן אתה לומד בהיקש שגם הלולב צריך להיות מהודר, ולכן ל"לולב היבש פסול". הירושלמי עונה תשובה אחרת: הוא פסול בגלל ש"לא המתים יהללו י-ה". לירושלמי יש טעם של אגדה (האגדות מבוססות על רוח הקודש), שקובע הלכה. בירושלמי אפשר לסמוך יותר על רוח הקודש כדי לפסוק הלכה, ולעומתו הבבלי צריך ראייה שכלית, כלומר, מדרגת הירושלמי גבוהה ממדרגת הבבלי.

ובנוסף: נשאלת השאלה: הרי יש אמירה נוספת שאומרת שלעם ישראל אין דבר מעצמו, אלא אנחנו חלק מכל עם ועם, "אשר בחר בנו מכל העמים". אם כן אנחנו אוניברסליים בטבענו, אז איך זה מסתדר עם הקביעה של הרב קוק שאומר שיש דבר כזה "יצירה עצמית ישראלית"?

תשובה: זה ההבדל בין: קוסמופוליטיות לבין אוניברסליות: פירוש הביטוי "אוניברסליות" = לאומיות, שיש לה פעולה על כל הלאומיות האחרות. פירוש הביטוי "קוסמופוליטיות" = אין הבדל בין אומה וגזע וכולי. ה"קוסמופוליטיות" מבטלת את הערך של הלאומיות (לעומת האוניברסליות שלא עושה זאת).

עצם העובדה שאנחנו עם בעל אופי כלל-עולמי יכולה להביא אותנו לשתי אופציות: אופציה א': זירת העבודה שלנו היא הגלות. המקום שבו אנחנו צריכים לפעול זה בגלות, ולכן זה טוב מאוד שיש לנו חלק מכל עם ועם (בקיזור, קוסמופוליטיות). אופציה ב': זירת העבודה שלנו היא ארץ ישראל, ומהארץ נשפיע על שאר העולם (בקיזור, אוניברסליות). האמת היא כזאת: כשיהודי קוסמופוליטי רוצה להתחבר אל כל העמים חי בגלות, הוא מתבולל בתרבות של אותו המקום. לדוגמא: יהודי קוסמופוליטי באנגליה, הופך להיות אנגלי יותר מכל האנגלים (הוא מאבד את היסוד האוניברסלי). יש אמנם כוונה טובה לקוסמופוליטי, אך למעשה הוא מתבולל. הוא הופך להיות חלק מהתרומה לתרבות הספציפית שבה הוא נמצא. לעומת זה, כשיהודי מחליט שהוא פועל מתוך ארץ ישראל, דווקא אז הוא פועל על כל העמים כולם, דווקא אז הוא נהיה אוניברסלי באמת. רואים את זה בתורה: כשאברהם עוד לא נימול הוא היה "אב-רם", אב לארם. הוא ארמי לכל דבר, ובעצם שייך לאומה ספציפית. וברגע שהוא נימול הוא נפרד מכל העמים, ודווקא אז הוא נקרא "אברהם", אב להמון גויים. כלומר, המסר האוניברסלי של היהדות אפשרי דווקא מתוך ארץ ישראל. מה שנקרא "יצירה עצמית ישראלית" זאת יצירה אוניברסלית באמת. כי יהודי יכול להיות אוניברסלי רק כשהוא באמת יהודי. אם הוא לא יהודי, אז הוא לא יכול לפעול כלפי אחרים בצורה אמיתית, כי הוא בעצם משועבד לאחרים. (בשיר

השירים הרעיה מדברת על הבעיה הקוסמופוליטית: "שמוני נוטרה את הכרמים, כרמי שלי לא נטרתי", לעניינו: אני שומרת על תרבויות האחרים אבל את תרבותי שלי נטשתי.

עוד באותו עניין: יש דבר כזה בכלל 'שירה יהודית מקורית'? תשובה: אין דבר כזה, אלא אנחנו שרים כל מיני שירות אחרות: יש מוזיקה מזרחית שהיא במקור מהמזרח, יש מוזיקה אנדלוסית שהיא במקור מאנדלוסיה ויש מה שנקרא 'שירים משלנו' שהם במקור מרוסיה, וכולי. כלומר, אין לך שירה ישראלית מקורית, הכל לקחנו מהגויים (כמובן שבעתיד יהיה דבר כזה שירה ישראלית מקורית, כי אנחנו לאט לאט עוברים עיבוד וחוזרים לעצמינו).

עוד באותו עניין: נשאלת השאלה: איך אנחנו מארץ ישראל נשפיע על כל העולם, הרי יש בזה מעין אבסורד שברגע שאנחנו עוזבים את הגויים אנחנו משפיעים עליהם? תשובה: אנחנו כל העולם, אנחנו תמצית ההווה. הרי עם ישראל הוא תמצית כלל האנושות. שכתוב: "יצב גבולות עמים למספר בני ישראל". ההשפעה הזאת מתבטאת בכך שאנו מקימים בארץ ישראל מדינה אידאלית, ומייצאים את האידאל הזה לשאר העולם, שנאמר: "ונלוו גוים רבים אל ה' ביום ההוא והיו לי לעם". אומות שלמות ילמדו מאתנו מה זה להיות גוי קדוש. (דוגמא שממחישה את הצפייה של העולם למוסר שלנו: מקרה סברה ושתילה). כלומר, יש היום קושי אצל אומות העולם להבין מהו המשטר החברתי הרצוי, ולכן הם צריכים לקחת (בעתיד לבוא) דוגמא מהמשטר החברתי המתקיים באומה הישראלית, ומכח זה תהיה להם השראה כיצד לשפר את המשטר החברתי אצלם. לדוגמא: יש היום מאבק בעולם המערבי בין השמאלניות לימניות: השמאלניות אומרת שאין הבדל בין אדם לאדם, כי כולם שווים. אך החסרון בשמאלניות הוא שהאדם השמאלני מאבד את השורשים שלו. הימניות היא בדיוק ההפך: להיות לאומני, לאהוב את ארצי, לאהוב את עמי. אך החסרון בימניות הוא שהאדם הלאומי מתחיל לשנוא את שאר העולם (פשיזם). כלומר, יש היום בעולם מתח ביחס בין הלאומיות למוסר (כל אחד מבטל את השני). אך אצלנו המצב שונה: הלאומיות שלנו מושתתת על מוסריות, כלומר, האומה הישראלית באה לעולם לשם הגשמת ערכים. נשאלת השאלה: איך זה בא לידי ביטוי במהלך ההיסטוריה? תשובה: בתרבות האנושית האומה הישראלית מוכרת בתור מי ששתל בעולם את הרעיון שיש דבר כזה מוסר כללי, ולא רק מוסר פרטי. ולכן גם כשמדינת ישראל (או המדינה העברית העתיקה), מתנהגת באופן שלכאורה איננו תואם את הערכים המוסריים, עדיין אנחנו הנציגים של אותה אלוהות החפצה בטוב ובצדק. וכך מזהים אותנו, ומשום כך גם אויבים לנו (לדוגמא: הגרמנים ימ"ש).

עוד בעניין הזה: נשאלת השאלה: עם ישראל רוצה להשיג צדק עולמי מתוך שהוא יהיה בארץ ישראל, אך עצם נוכחותנו בארץ היא לא מוסרית, הרי כבשנו וגירשנו בשביל לשלוט פה? תשובה: צריך להבין את יסוד המלחמה של עם ישראל על קיומו: אנחנו נלחמים על קיומנו לא בגלל אהבה עצמית (הלאומיות אצל שאר העמים היא סוג של אגואיזם מורחב), אלא אצלנו הלאומיות באה משום שהיא נושאת בתוכה ערכים, והערכים האלה ישמרו רק אם אנחנו נשמור על אומתנו. ואם אנחנו לא שומרים על אומתנו, אנחנו פוגעים באפשרות שהערכים האלה יישארו בעולם בסופו של דבר. לדוגמא: אם לא היינו נלחמים בכנענים בימי קדם, אז היינו נותנים לכנענים להמשיך לחיות כמו שהם, ובמשך אלפי שנים העולם היה שוקע לתוך הברבריות הכנענית הנוראה. ובזכות זה שלקחנו על עצמינו להיות ברברים במשך כמה דורות (וכבשנו אותם), המוסר הופץ בעולם במקום הברבריות. נשאלת השאלה: איך הפצת המוסר הזו באה לידי ביטוי בימינו? תשובה: אין עוד מדינה בעולם שחיה למעלה משישים שנה במצב של מלחמה מתמדת, שהמשיכה להיות מדינה דמוקרטית ובעלת יחס הוגן (ואולי לפעמים אפילו הוגן מדי) כלפי מיעוט עוין בתוכה, אלא ישראל. ואין זה נובע ממחלה כי אם ממחלה הנובעת מבריאותנו. כלומר, מאחר שאנו יודעים מוסר מהו, ואנו יודעים מהו יחס אל הזר, אז אנחנו מפעילים מוסר גם במקום שלא תמיד צריך להפעיל אותו. זאת אמנם בעיה, אך שורשה הוא הרצון שלנו לשמש דוגמא ומופת מוסרי לשאר האנושות.